

MÉRAY KULTURFIZIOLÓGIÁJA.

Sajátságos könyvről számolunk be az alábbiakban. Egy könyvről, a mely nem kevesebbet akar, mint új alapokra fektetni az egész szociológiát, új alapokra, a melyek e tudomány végső, természettudományi konszolidációját képeznék. Szigorú tudománynyá akarja tenni a szociológiát és a politikát a mai tapogatódzás helyett. A könyv magyar embernek német nyelven megjelent munkája. Címe: *Die Physiologie unserer Weltgeschichte und der kommende Tag.* — Die Grundlagen der Sociologie. — Szerzője: Méray-Horváth Károly.

Az ismertető nehéz helyzetben van Mérayval szemben. A könyv ugyanis oly merészen eredeti és minden megszokott asszociációnktól annyira idegen utakon jár, hogy az olvasó, a ki csak úgy szárazon odaállítva rideg kivonatban ismerkedik meg Méray alaptételeivel, igen könnyen oly abszurdaknak fogja azokat találni, hogy talán egyáltalában nem lesz kíváncsi azok behatóbb méltatására. Míg ellenben az, a ki a munka összefüggésében szemléli e tanításokat, a ki behatóbban megismerkedik ezzel a kozmosz csudáiban gyönyörködő és gyönyörködtető szintetikus elmével, a ki keresztüldolgozta magát vaskövetkezetességgel keresztülvitt konstrukcióján és kitette magát annak a ritka erejű szuggesztív hatásnak, a melyet Méray olvasóira gyakorol, az, még ha nem is tud neki igazat adni, velünk együtt bizonyára felveti azt a kérdést, vajjon ennek a kétségtelenül erős elmének egész okoskodása igazán csak tévedés és fantazmagória-e? Abban fel fog merülni az a gondolat, nem állunk-e szemben egy a mi körünkben támadt nagy újítóval, a kit csak azért nem tudunk megérteni, mert nem tudunk szakítani évezredes gondolatirányokkal, mert nem tudjuk magunkat

emancipálni a társadalomnak egy oly szemlélete alól, a melyet egész szellemi fejlődésünk hagyományossá tett és a melybe eszünk mintegy bele van rozsdásodva. Oly hatalmas dialektikát fejt ki ez az írónk és oly erős meggyőződés árad szavaiból, hogy nem egyszer aggódtunk amiatt, vajjon határozott elvi negációnk nem e pusztá mizoneizmus, egy gyökeresen új gondolatvilágnak befogadására való képtelenség.

Méryay organiczista szociológus. Ez az egyetlen szempont, a melyből őt meglevő kategóriába osztani lehet. De már organikus elméleteinek alapjai is újak. Ő a társadalmakat alacsony fejlettségű állati testeknek tartja, a melyek sejtjei az emberek a hozzájuk tartozó kulturanyagokkal *egyetemben*. Még pedig: az ember a sejtmag, az ember vagyona pedig az ő protoplazmája. A társadalom ugyanolyan módon épül fel e sejtekből, mint az állati organizmus. A *kulturprotoplaszma* közvetíti az anyagcserét a sejtmag, vagyis az ember és a külvilág között és e sejtmagok között lefolyó anyagcsere-folyamatok hozzák létre a társadalmi organizmust. A társadalomban is az anyagcsere-folyamatok a *fiziológiai* proceszusai a lényegesek. A társadalmi élet törvényei fiziológiai törvények.

Miként a sejtek egyesülései kezdetben alacsonyrendű szervezeteket, ezek pedig folyton magasabbrendűeket hoznak létre, úgy az emberből és kulturprotoplazmából álló sejtek is. A teremtésnek egy új *ritmusa* kezdődik az emberek egyesületeivel. És ehhez képest a társadalmak fejlődési fokát meg tudjuk határozni az által, hogy megmondjuk, hogy az állat-fiziológiai fejlődés melyik fokának felel meg. Így p. o. az újabb kultúrák Méryay szerint a fiziológiai fejlődés ama fokán állanak, a hol a szaporodás többé nem megy végbe a test egyszerű oszlása vagy bimbózdása útján, hanem azt a fokot érték el, a melyben az új élet már az anyatestben alakul individuummá. Ez azonban még mindig igen kezdetleges foka a fiziológiai életnek. Ez nyitja meg a jövő perspektíváját is. Gondoljuk el, hogy az állati fejlődés létrájának valamely alacsony fokán állunk, s akkor fogalmat alkothatunk magunknak a társadalmi fejlődés jövőbeli lehetőségeiről.

Ha Méray csak pusztá hasonlatot akarna nyújtani, ha nem akarna egyebet, mint szellemes és többé-kevésbé találó analógiákkal némi világot vetni a társadalmi életre, akkor azt kellene mondanunk, hogy elérte célját és megelégedhetnénk az író egészen kétségtelen szellemességének lelkes dicséretével. De Méray ennél sokkal többet akar. Ő olyan új utat vélt fel-találni, a melyen ő utána most már mindenkinek járnia *kell*; ő a legszigorúbb természettudománynak hirdeti kulturfiziológiáját. Ez természetesen a kritikust is nagyobb rigorozításra kényszeríti.

Ha valamire azt mondjuk, hogy az a szó szoros értelmében vett fiziológiai jelenség, akkor nyilvánvalóan alkalmazhatónak kell lennie erre a valamire annak, a mit az élő lények szaporodásáról és haláláról tudunk. A hol az organikus szaporodás és a halál törvényei nem alkalmazhatók, ott nyilván nincs jogunk élő organizmusról szólni. Lássuk miként áll helyt ebből a szempontból Méray kulturfiziológiája?

A társadalmak szerinte alacsonyrendű organizmusok lévén, nézzük, hogy mit tud az általános fiziológia az alacsonyrendű organizmusok szaporodásáról. Az egysejtűeket elhagyhatjuk, minthogy a társadalom Méray szerint a soksejtű organizmusnak felel meg.

Ez utóbbiakra vonatkozólag Max Verworn szerint (*Allgemeine Physiologie*. Jena, 1897. 195—6. 1.) megkülönböztetjük a nemi szaporodást az elkülönített nemekkel bíró organizmusoknál, a melyeknél egy új egyén létrehozatalához a kétféle nemi sejtek egyesülése: a megtermékenyítés szükséges; megkülönböztetjük továbbá az olyan soksejtű organizmusokat, a melyekre vonatkozólag nemi különbség még nem jött létre, de a melyeknek külön szaporodó szerveik már vannak. Ezeknél a szaporodás olyképpen megy végbe, hogy a szaporodó szerv sejtjei leválnak és mint tojások folytonos sejtoszlás révén megint egy, a szülőhöz egészen hasonló organizmussá fejlődnek. Végül még oszlás és bimbózás útján is történhetik a szaporodás; ez utóbbi esetekben a sejtek egész tömegei válnak le. Az oszlásnál a test két vagy több részre válik, a melyek ismét tökéletes egyénekké regenerálódnak. A bimbózásnál a test egyik helyén a sejtek gyors felszaporodásából bimbó képződik, a mely a test lényeges részeiből tartalmaz elemeket és hasonlóképpen leválik, hogy ugyancsak új egyénné regenerálódjék.

Hasonlítsuk össze ezzel, a mit Méray a társadalmi organizmusok szaporodására vonatkozólag hirdet. (I. m. 31—36. 1.)

Az egészen kezdetleges társadalmakban Méray szerint szintén fellelnők az oszlás és a bimbózás útján való szaporodást. Szerzőnk itt arra gondol, hogy a primitív társadalom több részre szokott válni, hogy egy-egy csoportja kiválik és új társadalommá alakul. A kulturélet magasabb fokain ellenben azt találja, hogy a korábbi kultúra, a melyből az új előáll, elhal és az új kultúra még az előbbinek testén belül megy végbe. Ezeknél tehát már a halál jelenségeivel is találkozunk, míg a primitív kultúrákra vonatkozólag, éppen úgy, mint az egészen primitív állati szervezeteket illetőleg a fiziológiai, vagyis a természetes halál ismeretlen és csak külső okokból bekövetkező erőszakos halál lehetséges. Azok az átmeneti alakok, a melyek ezt a kétféle társadalmat összekötötték, Méray szerint kipusztultak volna és ismeretlenek.

Nem hiszem, hogy ezt az összehasonlítást bárki, a ki azt a természettudós igényeivel veszi szemügyre, kielégítőnek találhatná. Nem is kérdezve, hogy hol van meg e magasabbrendű társadalmakban az a külön szaporodó szerv, a melyből egyes sejtek tojásképpen leválnak, hogy miben ismeri fel Méray az új társadalomnak egyetlen ilyen tojás-sejtből való újraalakulását stb. stb.—mind olyan kérdések, a miket Mérayval szemben egészen jogosan fel lehetne vetni — pusztán annak a kérdésnek felvetésére szorítkozunk, hogy hol van az állati életben a szaporodásnak olyan formája, mely szerint egy anyatestből csak egyetlenegy utód képződhetik, a mely szerint tehát az első utód születésével szükségképpen az anyatest halála jár együtt? És hol lelhetünk az állatvilágban olyat, hogy ez az utód nem az anyatesthez hasonló, hanem annál magasabbrendű lény? Méray szerint a társadalom-anyatest egy, nálánál magasabbrendű utódot hoz létre és eközben elhal. Ez az utód megint a saját élete árán létrehoz egy nálánál még magasabbrendűbb utódot stb. stb.

Ezen a fejlődési fokon tehát Méray szerint, egy lény mindig csak egy lénynek ad életet és ez az utód mindig magasabbrendű lény, mint a szülő. Hát ez nemcsak nem analógiája a szerves lények szaporodásának, hanem ellenkezőleg, azt mondhatjuk, hogy mindaz, a mit a szerves lények szaporodásáról tudunk, ezzel kérlelhetetlenül és homlokegyenest ellenkezik.

Az élettan a fajoknak egymásból való keletkezését a természetes kiválasztás nélkül nem tudja megmagyarázni. Ha a sejtek nem lettek volna olyan külső körülményeknek kitéve, mint a minőknek éppen ki voltak téve, akkor nem

azok a variációk maradtak volna fenn, a melyek fenmaradtak és így nem azok az állatfajok alakultak volna, a melyek tényleg kialakultak és végül az emberhez vezettek. Ebben a fejlődés-menetben nincsen semmi immanens. Más külső körülmények között, p. o. más planétán, más lánczolatnak kellett volna kialakulnia az őssejtből. Hogy is képzelhető csak mindezek után, hogy az ember sejtek egyesülései valamennyire megisméltlődései lehetnének a fiziológiai sejtek fejlődéstörténelmének! Hogy is képzelhető, hogy az ember-sejtek olyasforma primitív organizmusokká egyesülnének, mint a minőkkel az állatvilágban találkozunk! Hogy is képzelhető, hogy a természet »egy magasabb ritmuson« valami ismétlődésfélét produkálhatna.

Ez a legnagyobb csuda volna, valami a mi összes biológiai tudásunkkal ellentétben állana, ez nemcsak a fiziológiának a társadalomra való alkalmazása, hanem a fiziológiának is ép oly önkényes felfordítása, mint a szociológiának.

Méray, a ki a társadalmak fejlődését az állati organizmusok fejlődésének mintájára kívánja magyarázni, a legártatlanabb arcczal hallgatagon szőröstül-bőröstül elsikkasztja az egész darwinizmust és a társadalmi fejlődésben mindenik szülő egyetlen utódjában mindjárt azt a magasabbrendű lényt kelti életre, a melyet a megváltozott külső viszonyok megkívánnak. *Ez az egyetlen tény is teljesen elegendő arra, hogy Méray egész elméletét végleg elveszük.*

A ki halovány természettudományoid analógiákkal beéri, esetleg hajlandó lehet ezen a helyen a De Vries-féle mutációs teóriára emlékezni, a mely az évezredekken keresztül lassan halmozódó apró variációk mellett némely növényfajokra vonatkozólag hirtelen ugrásszerű variációkra is tud példát. A ki azonban a szociológiának egy új alapvetésétől hibátlanul szolid gondolkodást követel, annak azt kell mondania, hogy a midőn egyik civilizációból más struktúrájú civilizáció fejlődik, akkor *toto coelo* más valami megy végbe, mint a mikor egyik állatfajból más struktúrájú állatfaj képződik.

Hogy Méray analógiája nem is lehet termékeny, azt már a priori is kétségtelenné teheti a következő megfontolás: a fiziológiai törvények többek közt azért olyanok, mint a milyenek, mert a szerves lények egysége, a melyből, fel a legmagasabbakig, valamennyien össze vannak rakva: a sejt. Kép-

zeljünk el más egységekből álló hasonló koordinációt és szükségszerűen másféle törvényeket kell feltételeznünk az illető szervezetben. Legyen ez az egység p. o. olyan komplikált valami, mint az ember meg az ő vagyona és a priori nyilvánvaló, hogy a szervezet nem mutathatja azokat a törvényszerűségeket, a melyek a sejtmagnak meg a protoplazmának kvalitásaiból folytak. A fiziológiai törvények alkalmazhatósága a társadalmak életére nézve, annak ellenkezője volna, a mit józanul feltételeznünk kell. Raczionálisan csak azt várhatjuk, hogy a nem sejtekből, hanem emberekből álló nagyobb egység tökéletesen eltérő jellegű kell, hogy legyen, mint a sejtekből felépített egység. Hiába mutat ki tehát valaki hasonlóságokat, ez az egy eltérés magában véve olyan fundamentális, hogy nagyon sok hasonlóságot ellensúlyoz. Méray okoskodása abban a gyökeres hibában szenved, hogy nagy buzgalommal csak a hasonlóságokat kutatja, az eltérésekkel pedig nem törődik. Mit szólunk hozzá p. o., hogy az emberi *sejtmagok* közt oly differenciák vannak, mint a férfi és a nő? Hol találja meg Méray ezt a különbséget az állati organizmusok sejtmagjai közt?

Egyetlen egy dologban van igaza Méraynak és van igazuk az organikus szociológusoknak és ez az, hogy az emberek társadalmában is anyagcsereviszonyok folynak az alkotó egyének között, mint ahogy ilyenek folynak a sejtorganizmusok egyénei között. Ebből folynak bizonyos hasonlóságok, így nevezetesen kölcsönhatást, egymástól való függést látunk mind a kétféle organizmusban. Itt is, ott is megtaláljuk azt, a mit a részek funkciójának, munkafelosztásának nevezünk, itt is, ott is igaz, hogy minden egyes alkotórész sorsa függ a többi alkotórészek és az egésznek sorsától. Ez az, a mi körül az összes hasonlóságok forognak és a mi Menenius Agrippa óta az organicisták bölcsekedését táplálja. Ezzel azonban vége is a hasonlóságnak és ezért a növényi és állati organizmusok törvényszerűségeiből semmit sem tanulhatunk a társadalmi anyagcserefolyamatok törvényszerűségét illetőleg. Másféle egységek között, másmilyen koordináció mellett lefolyó és egészen más feltételek között, másféle anyagokat szállító cserefolyamatokról van szó itt meg ott, hogy az isten csudájába folyhatnának le tehát ugyanazon törvények szerint? S micsoda haszon háramolhatik a szociológiára abból, ha a társadalmi anyagcserefolyamatok pontos tanulmányozása és leírása helyett, Méray állatfiziológiai tolvajnyelvén igyekezünk ezeket a jelenségeket kifejezni. Minthogy

az állatfiziológiai törvények nem alkalmazhatók, ennek az állatfiziológiai kifejezésmódnak semmi jogosultsága nincsen és csak tűrhetetlen analógiás homályt áraszthat.

Méray könyve nem merül ki ezekben a tisztán fiziológiai fejtegetésekben, hanem elméletének alkalmazását is nyújtja. Végig alkalmazza ezt a röviden vázolt kulturfiziológiai felfogást a görögök idejétől fel napjainkig, sőt még azon is túl, a most csirájában levő új világrend kialakulásáig. És ez az alkalmazás a legérdekesebb része Méray könyvének és a legsajátoszerűbb, a legbizarrabb dolgok közé tartozik, a miket a szociológiai irodalom produkált.

Ha mégsem foglalkozom kimerítően a könyvnek ezzel a túlnyomó részével, a mely az 527 lapra terjedő munka 437 oldalát foglalja el, ez a következő két okból történik: Először is azért, mert ez a csodálatos történelmi szintézis néhány rövid tételben szárazon összefoglalva, visszataszítóan groteszk benyomást keltene. Minden ismertető ugyanis okvetlenül igazságtalanná kell hogy váljék ezzel a könyvvel szemben, a melynek pazar eredetiségét, lankadatlanul magasan szárnyaló szellemességét, meglepő részleteit és nagy esztétikai kvalitásait nem adhatja vissza, hanem csak annak meztelen feltüntetésére szorítkozhatik, a mi benne fogyatkozás és fonákság. A másik ok az, hogy a történelmi anyag szörnyen türelmes valami. Eltűri, hogy össze-vissza gyűrjék, hogy a fontosát kiheréljék, a lényegtelenjét felfűjják. Eltűri még azt is, hogy fiziológiai terminusokba öntsék; de az a körülmény, hogy ez lehetséges, még nem bizonyítéka annak, hogy ez szükséges. Mihelyt nem részletes és pontos adatkutatásokról, hanem tág generalizációkról, vakmerő szintézisekről van szó, a fantasztikus önkénynek korlátlan tere nyílik. Ezért tartom én azt, hogy ha egy szociológiai rendszer sarkalatos alaptételeit helytelennek ismerjük fel, akkor kevésbé érdemes az ezekre az alapokra épített történelmi konstrukciókat rázogatni. Ezért nem foglalkozom én részletesen az elmondottak után Méray történetfilozófiájával és szorítkozom pusztán a következő egynéhány, különösen rikító tétel kiemelésére.

Méray szerint a mi kulturorganizmusunk az athéninek testi, vérbeli utóda. Az egyik görög társadalom, Athén, a többiek-től eltérő industriális struktúrájává fejlődik és szörnyen megnövekszik. Elönti az Appenini félszigetet, a hova utóbb köz-

pontja is áthelyezkedik. A mit római világbirodalomnak hívnak, az nem egyéb, mint e megnövekedett athéni kulturtest fejlődésének egyik fázisa. S amit úgy hívnak, európai civilizáció, ide beleszámítva az amerikai, és minden európai gyarmatbelit is, pedig ismét nem egyéb, mint a római birodalomnak egyik fejlődési foka, tehát fiziológiailag még mindig az athéni kulturtest élete. A mi közbeesik, nevezetesen: a kereszténység meg a keresztény középkor, az is mind Athéné, Athénnek egy nagy betegsége, a melyből az csak a röneszánszszal kezdett kigyógyulni. Igazán hihetetlenül erőszakos konstrukció, hogy valaki az egész mai u. n. európai civilizáció kört az egész szláv és germán világgal egyetemben, oroszostul, norvégéstül, amerikaiastul, fiziológiailag is a görög-római ó-kor örökösének tekintse. Ha ezt a mai európai világot egy egységes kulturtestnek kell tekintenünk, akkor világos, hogy ez az új test számos különböző primitív kulturtest összeolvadásából vette eredetét. Az ép úgy folytatása és továbbfejlődése a szláv és germán kezdetleges társadalmaknak, mint Rómának. Persze ezt az igazságot nehéz az állati fiziológia nyelvén kifejezni; az állatfiziológia arról nem tud semmit, hogy a fejlődés különböző fokain álló állatok egy új állati testté egyesülnek, a mely a megváltozott körülményekhez képest megváltozott struktúrával, tehát, mint egy új, fejlettebb fajnak első egyéne vidáman folytassa tovább primitív őseinek életét.

Hát még a keresztény betegség! Méray a kereszténység keletkezését szintén fiziológiailag igyekszik megmagyarázni a görög római kulturtest anyagcserefolyamataiból. A római világbirodalomnak tudvalevőleg nagyszámú gyarmatai voltak. Ezek a gyarmatok nagy mennyiségben különböző anyagokat ontottak Rómába, a kulturtest centrumába. A centrum feldolgozta ezeket és ebben a formájukban szerteséjjel küldte őket a perifériákra. Méray úgy képzei ezt a folyamatot, hogy a római központ a perifériákból fölszított anyagokból valami vérféle képződményt állított elő az egész kulturtest táplálására. A perifériákon azonban — így folytatja ezt a legsajátosabb tanítását Méray — még nem volt meg a kellő diszpozíció ennek a világ különböző részeiből összehordott és ottan átgyúrt anyagnak a megemésztésére. A gyarmatok oly állapotban voltak, hogy nem tudtak, ezzel a Rómából szállított anyaggal csere-

viszonyokat folytatni, ők odaadták a maguk anyagiakat Rómának, de a Rómából nyert anyagokkal nem tudtak mit kezdeni. Ebből szükségképen egy betegsége állott elő ennek az egész kulturtestnek, az anyagcserefolyamatok fennakadtak és miként ez hasonló körülmények között az állati organizmusoknál is tapasztalható, averzió állott be mindennemű anyaggal szemben. A produktív tevékenységek megakadnak és mindazzal szemben a mi »anyagi«, a mi »földi«, ellenszenv támadt. Íme a kereszténység létrejöttének fiziológiai magyarázata Méray szerint. Az nem egyéb, mint a római világbirodalmi kulturtest eme túlzabálásának, gyomorrontásának a patológikus következménye, íme fiziológiai magyarázata annak, mért veti meg a kereszténység az anyagcserefolyamatokat, a földi javakat, mért hirdeti a szegénységet, hogyan hozta létre az aszketizmust. A világbirodalomnak egy láza ez.

Ezekkel szemben először is az az ellenvetés tolja magát fel kényszerítőleg, hogy a szegénység prédikálása csak részleges jelentőségű és csak átmeneti értékű tétele a kereszténységnek; az aszketizmus meg épen csak szűk körre szorítkozik mindig. Az aszketizmusnak meg a kereszténységnek egyenértékeként való használása tehát merőben önkényes.

Továbbá: ha helyesnek akceptálnók is azt a leírást, a melyet Méray a római világbirodalom anyagcserefolyamatainak megakadásáról nyújt, s melyet a fentiekben röviden vázoltunk, akkor — elhagyva a zavaró fiziológiai tolvajnyelvet — egy jól ismert gazdasági tünetnynyel állanánk szemben Rómára vonatkozólag: bizonyos anyagok túlprodukciónak egy fajtájával. Annak kellett volna bekövetkeznie Rómában is, a mit az ilyen túlprodukciónak rendes következményének ismerünk. Hányszor ismétlődött a történelemben az új anyagcserefolyamatoknak olyas módja, mint a minőt Méray a római birodalomra nézve konstatál a nélkül, hogy nyomában aszketizmus járt volna. Amerika és Ausztrália felfedezése, Afrika kizsákmányolása, az Indiák kincsének beözönlése, Ázsia megnyílása, a kínai falak ledőlése, Japánnak a világgazdaságba való belépése, az egész földkerekségének hovatovább egy nagy anyagcserefolyamattá való egybeolvadása mennyi új népet és mennyi új anyagot hozott egymással csereviszonylatokba — minden aszketizmus nélkül. Mi ehhez képest a szegényes római gyarmatpolitika?!

Mindez ennyire tarthatatlan, ha Méray történelmi adatait egyébként magukban véve helyeseknek tételezzük fel. Itt lesz

azonban helyén való ennek a történelmi módszernek helytelenségeiről is megemlékezni. Minthogy az egész konstrukció tengelye a római világ külkereskedelmi forgalma, az olvasó joggal azt várhatná, hogy Méray e tekintetben megbízható, kétségtelen történelmi adatokat állít eléje. Tétélei oly apodiktikusak, mintha legalább is valami megbízható áru statisztikát állított volna magának össze a történelmi forrásokból. Jóllehet azonban szerzőnk óriási súlyú következtetésű következményeket von a római kereskedelmi forgalomból, egész könyvében mégis hiába keresnénk csak egyetlenegy megbízható tételt arra vonatkozólag, hogy mikor, hol és mily kiterjedésben micsoda árukkal kereskedtek a rómaiak. Egyetlen adatot nem találunk arra vonatkozólag, hogy minő anyagokat hoztak gyarmataikból, miféle ipart folytattak, s mit vittek ki a gyarmatokból. Ezek az adatok bizonyára nem tartoznak azok közé, a melyek ismerete minden művelt olvasó részéről csak úgy egyszerűen feltételezhetők volnának. Sőt ellenkezőleg azt hisszük, hogy kimerítő összeállításuk még a szakemberre nézve is nem lehet könnyű feladat.

Minthogy szerzőnknel erre nézve csak a legtágabb általánosságban mozgó és semmi kényszerítőt nem tartalmazó állításokat találunk, vagy azt kell feltételeznünk, hogy ő maga sem tud annál pontosabbat nyújtani, mint a mit könyvében mond, vagy pedig azt, hogy épületének homlokzata elől utólag elhordta mindazt a gerendázatot és állványszerkezetet, a mely az épület megalkotásához szükséges volt. Hát az esztétikai hatás így mindenesetre teljesebb, de az épület szoliditásának a megítélése ez által rendkívül meg van nehezítve. A milyen borzasztó a tudákos össze-visszaidézés és az irodalmi jártassággal való hiú és olcsó pöffeszkedés, s a mily méltóságos ezzel szemben szerzőnk büszke eredetisége, oly nélkülözhetetlen az alapvető tények szigorú bizonyítása. Az irodalmi százfelé feleselés felesleges, de a fundamentális tények tudományos hitelesítő pecsétje nem. Tőlünk persze, a kiknek szerző álláspontjával szemben már a priori is a negáció álláspontjára kellett helyezkednünk, legkevesbbé várható, hogy ezt a tudományos gerendázatot a tökéletesebb ellenőrzés kedvéért a szerző helyett nagy fáradtsággal magunk hordjuk össze.

* * *

Az egész középkor szerzőnk szerint nem egyéb, mint a római kulturtest ama betegségének folytatása, a mely a római

centrum, meg a római perifériák között megindult anyagcsere-folyamatok megakadásával kezdődött. A kulturtest egységes öntudata megszűnt a betegség következtében, annak működése megbénul és a szervezkedés korábbi formáira (primordiumokra) esik vissza. Így magyarázza szerző a római világbirodalom felbomlását, s az egész középkor állami életének dirib-darabokra tördeltségét.

Azt hisszük, itt teljesen figyelmen kívül maradt, hogy a germán középkor egész új népelemeket vetett az európai történelem színpadára, a melyeknek édes-kevés közük van a római birodalomhoz és annak betegségéhez. Ha a germán középkorban az állami szervezkedésnek alacsonyabb formáit látjuk, mint a római élet fejlődésének tetőpontján, ez egyszerűen azért van, mert új népelemeknek előről kezdődő történelmével van dolgunk. A germán és a szláv néptörzsek csak alig haladták felül a társadalmi fejlődésnek azt a fokát, a melyet a görög és itali törzsek őskorával állíthatunk párhuzamba, s a mely egyáltalában tipikus formája a társadalmi élet kezdeteitől még csak kevésé eltávolodott állapotnak. Eme kezdetleges törzsi élethez képest a középkori hűbérvilág, a raubritter-társadalom nem visszaesés, hanem fejlődés, a civilizációnak egy, egészen kétségtelenül, már magasabb foka. Ezt a normális fejlődést természetesen nagyon komplikálja, hogy itt nem tiszta germán autochton folyamattal van dolgunk, hanem, hogy a görög-római civilizáció behatásaival is folyton-folyvást számolnunk kell. És viszont a régi római világ további alakulását is jelentékenyen befolyásolja a barbároknek oda való beözönlése. Civilizációknak egymásra hatásával, összeolvadásával van dolgunk, azaz egy olyan folyamattal, a melyet a római kulturtest betegségének fiziológiai képe csak nagyon tökéletlenül képes kifejezni.

* * *

Méray könyvének egyik nagyon szimpatikus törekvése, hogy irtózik a sekély pszichologizálástól és a társadalmi fejlődésnek emberi öntudatbeli, azaz szubjektív elemekből való magyarázatától. Az egész könyvön végig vonul az a meggyőződés, hogy nem érünk vele sokat, ha időnként felmerülő célokból, törekvésekből, eszmékből, filozófiákból és különböző »izmusokból« igyekezünk a társadalom életét megérteni. Neki realisabb, objektívebb alap kell. Ő úgy látja, hogy egy szerves lény, p. o. egy alsóbbrendű állat életéről ugyancsak keveset

tudnánk, ha csak azokat a primitív, öntudati elemeket ismer-nők, a melyek ott is nagy valószínűséggel feltételezhetők. Azokat a materiális folyamatokat kell ismernünk, a melyek abban a fiziológiai testben lefolynak; a sejtek anyagcsere-folyamataival kell tisztába jönnünk. Hogy ezek a sejtekben micsoda szubjektív kísérő folyamatokkal járnak együtt, az mellékes. Mi is csak sejtek vagyunk a társadalom szervezetében — mondja Méray; — a társadalom szervezetének megértésére sem az a lényeges, hogy mi bennünk micsoda szubjektív érzések, okoskodások, filozofémák váltódnak ki a történelmi fejlődés folyamán. Itt is azok a materiális folyamatok a lényegesek, a melyek a társadalomban lefolynak; itt is ezekkel az objektívumokkal kell a tudománynak első sorban foglalkoznia, nem pedig azokkal a szubjektív kísérő folyamatokkal, a melyek az emberek fején belül lejátszódnak. Ebben a felfogásban nagyon sok igazság rejlik, s ha Méray könyvének lesz termékenyítő hatása a szociológiai irodalomra, az csakis ebben az irányban remélhető. Hogy egy ilyen objektív módszer azonban még nem involválja az állatfiziológiai analógiákat és terminológiát, hogy ezek a kutatandó objektívumok nem fiziológiai objektívumok, az, azt hisszük, az előzőkből kitűnik.

Méray egy másik gondolatát sem mulaszthatjuk el kiemelni. Mint láttuk, szerzőnk a társadalmakat alacsonyrendű organizmusoknak mondja. Ez a gondolat mindenestre haladás az eddigi organikus teóriákkal szemben. Az eddigi organikus szociológusok, ha nem is kifejezetten, de tényleg mégis mind magasabbrendű szerves lényekre gondolnak, a midőn a társadalom szervességéről szólnak. Így tesz még Spencer is és így tesz az ő organikus elméletének magyar továbbfejlesztője Hegedüs Lóránt is, miként erre e folyóirat hasábjain (V. köt. 394—398. 1.) volt szerencsém rámutatni. Méray az ő organikus előzőinek egy nagy csomó hibáját kerüli ki az által, hogy a midőn a társadalom organikusságáról beszél, sohasem gondolt magasrendű organizmusokra, vagy éppen az emberi organizmusra. Ő még a legfejlettebb társadalmakat is igen alacsony fejlettségű organikus lényeknek mondja és ez által a többiekkel szemben felhozható ellenvetések nagy részét kikerüli. Méraynak ez az előnye azonban csak relatív előny. A mint láttuk, az organikus teória még így is tarthatatlan. Szerintem a társa-

dalmakat csakis akkor nevezhetjük organizmusoknak, ha a szervességnek ismertető jeleit nem pusztán az állati, meg növényi életből állapítjuk meg és ha nem annak ilyképen nyert fogalmát igyekszünk a társadalomra erőszakolni, hanem ha ezt a fogalmat már előzetesen kitágítjuk. Ha az organikusság fogalmát csak azokból az elemekből alkotjuk meg, a melyek a növényi, állati és társadalmi életben közösek, akkor, de csakis akkor nevezhetjük a társadalmakat is organizmusoknak. De a szervesség fogalmának ezzel az a posteriori alkalmazásával azután össze is dől az organikus elmélet egész jelentősége, mert ekkor már nem állati és növényi jelenségekből leszűrt törvényeket akarunk a társadalmakra alkalmazni, hanem a társadalmi organizmusok autonóm törvényszerűségeit kutatjuk, s ekkor már nem is vagyunk kénytelenek a növény- és állatfiziológiai terminológia formájába burkolózni, hanem módunkban van a szociális jelenségeket a maguk becsületes szociológiai nevén megnevezni. Ha ugyanis a társadalmi anyagcsere-folyamatokat minden zavaró organikus analogizálástól menten tesszük vizsgálat tárgyává, akkor tulajdonképpen nemzetgazdaságtant vagy gazdaságtörténelmet űzünk. És ha az összes többi társadalmi tüneményt ez anyagcsere-folyamatokból akarjuk megmagyarázni, akkor meg egyszerűen valami olyasféle gazdasági szociológiát kell űznünk, a minek elfogadott terminus technikusa: történelmi materializmus.

* * *

Szerzőnk nemcsak a jelen történeti időpontig kíséri fel az európai civilizáció fejlődését a görög ó-kortól kezdve, hanem ugyancsak fiziológiai alapon az eljövendő fejlődésre nézve, is véleményt koczkáztat. Egy a Huszadik Században (VIII. köt. 781. s köv. 1.) *Magyar-politikai szociológia* címen megjelent rendkívül érdekes tanulmányában épen e jóslásait ajánlja fel egész elméletének tűzpróbájául. »E sok írója — mondja Méray az idézett helyen — a politikának a tudatlanságból tudományos alapra való helyezésével foglalkozott. Az emberek társas együttélésének fiziológiáját, élettörvényeit vezette le összefüggésök rendjében. Ez vagy abszurd, vagy helyes. Ha abszurd, utólrí a leírt ostobaságok sorsa. Ha azonban helyes, úgy felfordítása annak az egész politikai bölcsességnek, a hogy ma mennek az emberek a jövő elé. És ez már fontos dolog. Mert akkor ez a tudomány lesz a társas szerveződés, az állami élet további útmutatója.«

Hát mi még ezt a felajánlott tűzpróbát sem fogadjuk el. Még ha Méray jóslásai a kilátásba helyezett elég rövid idő alatt (25 év) mind be is teljesülnének, ez egy pillanatig sem ejtene bennünket gondolkodóba a kulturfiziológia tudományos értékét illetően, hanem csak abban erősítene meg bennünket, a mi így is meggyőződésünk, hogy szerzőnk rendkívül finom politikai éleslátással bíró, produktív fantáziájú író, a kinek éles szeme előtt nem egy dolog bontakozik ki tisztán, a mire nézve még ma nagy a homály. Ezek a jóslatok nem is folynak logikai szigorúsággal szerzőnk fiziológiai alap gondolataiból, hanem azok inkább csak az ő fiziológiai nyelvén való kifejezései részben annak, a mire szerzőt erős intuíciója vagy fantáziája vitte rá, részben annak, a mi az emberiség legevolytabb részének szerzővel közös meggyőződése a jövőre vonatkozólag.

Ennyiben kívántunk számot adni a szociológiai irodalomnak e legújabb sajtáságos termékéről, a melynek érdekességét reánk nézve csak fokozza, hogy — jóllehet német nyelven jelent meg — magyar embert vall szerzőjéül. A messzebbmenő részletes elemzést mellőzhetőnek véljük, minthogy a fentebbi elvi állásponton az egyes történelmi alkalmazások helyességének és érdekességének elismerése, vagy hibás voltának kimutatása úgy sem változtatna. Végezetül még csak arra akarunk röviden rámutatni, hogy Méray helyenként, merő ellentétben munkájának alaptendenciájával, bántóan kokettál metafizikai fordulatokkal. »A teremtés isteni munkája«, »az anyagiak felett lebegő szintézis« kedvencz kifejezései; »a szintézis az élet teremtésének lelke« stb. stb. Tudjuk a tudomány történelméből, hogy mit jelentenek ezek a fordulatok. Egyszerűen azt jelentik, hogy valamit nem tudunk. Annak a szerzőnek azonban, a ki a pozitív természettudomány programjával indul útnak, sohasem szabadna a spiritualisták e homályos formuláihoz folyamodni.

És még valamit. Az egész könyvben sehol egyetlen »ha«, vagy »a mennyiben«. Ez a könyv, a mely minden ízében hipotéziseken nyugvó hipotézis, rendületlen apodikticitással szól az olvasóhoz. Mindenik föltevése a megingathatlan faktum mezében lép föl és tökéletes bebizonyítottágát igyekszik szuggerálni. Ezt nem lehet nem kifogásolni.

Amint nem lehetetlen csekély elmével is olykor rábukkanni az igazságra — vak tyúk is talál szemet — úgy nem lehetetlen fényes elmével is az igazság mellett elhaladni. Ritkán láttunk könyvet, a melyre vonatkozólag oly mértékben kellene disztingvál-nunk végső eredményeinek abszolút tudományos becse és a szerző kvalitásainak nagy arányai között, mint Méray kultur-fiziológiájára vonatkozólag. Ha a könyvvel alig is tudunk valamiben egyetérteni, szerzője előtt mély tisztelettel kell meg-emelnünk kalapunkat. Bár nem találjuk igaznak, a miket mond, de el kell ismernünk, hogy nagy író és nagy tudós mondja.

A tudományos »gränzlerek« értékes fajtájából való ő. Az egyes tudományszakok szűk határain szuverénül átlépő, az egésyre, a végsőre tekintő filozófus elme a legjavából. Vannak tudósok, a kiknek keze, a mihez csak hozzáér, mindent szárazza és fonyadtá változtat, miként a mesebeli ember a kenyeret kővé. Elég, ha egy kérdés felé fordulnak, hogy az kicsinynek, unalmasnak és csúnyának tessék előttünk. S vannak ismét mások, igaz, hogy kevesen, a kik színessé, életet lehetővé, frissé varázsolják, a mihez csak hozzányúlnak, a kiknek szuggesztív hatása alatt magunk is nagynak, mélynek látunk minden problémát, mert ők maguk meg tudják látni és másokkal is meg tudják láttatni a mélységeket és a nagy vonatkozásokat. Írók, a kik magukhoz emelnek és magukkal ragadnak, a kik valósággal felizgatnak bennünket perspektíváikkal s a kik meg tudják csodál-koztatni a lomhább eszű olvasót is. Ezek sorába tartozik Méray is. Perspektívákat nyit, mélységeket tár fel, megcsodálkoztat és gondolkodóba ejt. Az ilyen író pedig mindig megtermékenyítő hatással van még akkor is, ha a fundamentális dolgokban nincsen igaza.

Somló Bódog.